

KRALJEVSTVO BOŽJE U DANAŠNJOJ EGZEGEZI*

Dr. Marijan Jerko FUČAK

U oproštajnom predavanju na Tübinskom sveučilištu (6. srpnja 1987) izrazio je G. Lohfink svoje mišljenje da slika, što je današnja egzegeza pruža o navještanju kraljevstva Božjega, uza sve svoje vrednote, očituje tri teške jednostranosti: zanemaruje sadašnjost kraljevstva Božjega, ne zapaža čovjeka kao djelatnika toga kraljevstva i ne odrazuje društveni lik ni konkretno mjesto toga kraljevstva u svijetu.¹

Na te tri jednostranosti pokušat ću prikazati današnje stanje egzegeze s obzirom na kraljevstvo Božje.

1. VRIJEME KRALJEVSTVA BOŽJEGA

Posvemašnija je posebnost Isusova u tome što sa zapanjujućom sigurnošću očituje svijest² da je u njemu vrijeme ispunjeno te da je kraljevstvo Božje već došlo, da je u njemu već tu. Ta je nazočnost kraljevstva možda najjasnije izrečena u Lk 11,20//Mt 12,28: »Ako ja prstom Božjim izgonim đavle, zbilja je došlo k vama *ephthasen eph'ymas* – kraljevstvo Božje«. *Ephthasen*, nipošto sinonim za *eggiken* (Mk 1,15//), ne upućuje samo na sadašnji znak budućega kraljevstva,³ nego želi reći da tjeranje zloduhâ treba shvatiti kao znak nazočnosti božjega kraljevanja,⁴ tj. tvrdi da je kraljevstvo već tu, da je dakle došlo, a ne tek da je blizu, »pas une proximité, si grande soit-ell, mais un contact effectif, une présence devenue réalité«.⁵ To dakako nipošto ne isključuje »die

* Statement održan na Colloquium Biblicum u Beču 26.10.1990. pod naslovom »Basileia tou Theou in der Verkündigung Jesu«.

¹ LOHFINK, Gerhard, »Die Not der Exegese mit der Reich-Gottes-Verkündigung Jesu«: TQ 168(1988) 1–15.

² Ondje 3.

³ Kao što između ostalih tvrdi CONZELLMANN, H., *Grundriss der Theologie des NZ*. München ²1968, 131 (potcrtao J.F.). I drugi autori vide u tom tekstu »les signes annocateurs«; usp. dobar pregled u SCHLOSSER, Jacques, *Le Règne de Dieu dans les diis de Jésus*. Paris 1980, I, 137–39.

⁴ LINNEMANN, E., »Zeitansage und Zeitvorstellung in der Verkündigung Jesu«: STRECKER, Georg, *Jesus Christus in Historie und Theologie*. Festschr. Conzsellmann. Tübingen 1975, 247.

⁵ SCHLOSSER, I, 138

futurische Dimension der Gottesherrschaft«, nego jasno pokazuje da je *basileia* za Isusa dinamičan pojam, pojam koji upućuje na događaj, u kojem eshatološka budućnost već zahvaća sadašnjost, da je eshatološka Božja odluka već pala (usp. Mk 1,15; Lk 10,9//), da »Dieu est entré en action, il manifeste sa puissance⁶ i da je Isusovo djelovanje oduzelo moć Sotoni (Lk 10,18).⁷ Tu je dakle posvjedočena *basileia* koja je u Isusovoj povijesti postala sadašnjost.⁸

To uporno naglašavanje nazočnosti Kraljevstva, koje je eshatološkim zahvatom Božjim postalo zbilja, po sudu je kritike najizvornije Isusovo obilježje, najtipičnija crta njegove poruke.⁹

Nasuprot tome postoje drukčiji sudovi. Tvrdi se npr. da su kvalitativno i kvantitativno najvažniji logiji o Kraljevstvu oni koji govore o budućem Kraljevstvu te da su logiji o sadašnjem Kraljevstvu samo naglašen izražaj osnovnoga Isusova uvjerenja – očekivanja Kraljevstva u bliskoj budućnosti. On bi dakle govorio kao da je već na cilju, posrijedi bi bila neka njegova »siegesgewisse Begeisterung«. ¹⁰

S treće opet strane tvrdi E. Linnemann veoma odlučno, čak u obliku inkluzije:¹¹ M. E. gibt kein einziges Jesuswort, das ausdrücklich von der Nähe der Gottesherrschaft redet, dessen Echtheit nicht zum mindestens umstritten ist« (ili, na drugome mjestu: »hinreichend gesichert wäre«). I to ona tvrdi protiv ogromne većine egzegeta jedinstvenih u tvrdnji da je za Isusa Kraljevstvo (također) buduća veličina, veličina ne neke neodređene nego vremenski bliske budućnosti.¹² »Das Entscheidende für Jesus ist nicht der Termin, sondern dass *jetzt* Israel das Heil der Gottesherrschaft anzusagen ist«, tvrdi napokon Merklein.¹³

Da je Isus očekivao skori dolazak Kraljevstva, svjedoči više logija. Uz mimo najprije Mk 1,15, logij, koji i po Lk 10,9//Mt 10,7, sažimlje bitni sadržaj Isusove poruke: »Približilo se (*eggiken*) kraljevstvo Božje«. Taj logion ne govori (samo) o vremenskoj nego (i) o stvarnoj blizini: on, piše Merklein, »enthält nicht nur eine Aussage über das *kommende* Eschaton, sondern qualifiziert die *Gegenwart* eschatologisch«. ¹⁴

Drugi opet egzegeti vide ovdje svjedočanstvo da je Isus očekivao skori dolazak Kraljevstva.¹⁵ Treći opet zapažaju neke istančane nijanse. Jasno je, piše Schlosser,¹⁶ da je naše razlikovanje između sadašnjosti i budućnosti odveć grubo a da bi moglo uvažiti točnu nijansu perfekta *eggiken*. Po Isusu je posrijedi posve bliska budućnost, »une imminence qui ne support plus de délai et qui confine au présent«.

Ovdje treba dodati i logije u kojima Isus naznačuje termine dolaska Kraljevstva. Tako npr. Mk 9,1: »Zaista, kažem vam, neki od ovdje nazočnih neće

⁶ Ondje.

⁷ MERKLEIN, Helmut, *Jesu Botschaft von der Gottesherrschaft*. Eine Skizze. Stuttgart ³1989, 65–66.

⁸ SCHULZ, S., *Q – Die Spruchquelle der Evangelisten*. Zürich 1972, 421.

⁹ SCHLOSSER, I, 139 – s mnogim autorima.

¹⁰ WEISS, J., *Die Predigt Jesu vom Reiche Gottes*. Göttingen ³1964, 70.90.

¹¹ *Zeitansage* 238.246.

¹² MERKLEIN, *Botschaft* 51

¹³ Id. 55–56.

¹⁴ Id. 57–58.

¹⁵ Osobito Kümmel.

¹⁶ I. 108.

okusiti smrti dok ne vide da je kraljevstvo Božje došlo u sili« i Mt 10,23: »Zaista, kažem vam, nećete obići gradova izraelskih prije nego što dode Sin Čovječji.«

Ti se logiji obično smatraju povazmenim razmišljanjem zajednice, koja već osjeća problem odgođene parusije. To pak razmišljanje ne isključuje činjenicu da je Isus računao kako će *basileia* doći uskoro,¹⁷ makar je opet istina da vrijeme i točan trenutak kada će se to dogoditi nikad nije tema njegova navještanja.¹⁸

Poznati su i egzegetski pokušaji koji se trude uskladiti autentične Isusove logije o sadašnjem Kraljevstvu s isto tako autentičnim logijima o očekivanju njegova skorog dolaska. Tako se govori o erupciji budućnosti u sadašnjost, o »već i još ne«, o eshatološkoj sintezi;¹⁹ tvrdi se kako je Isus tom napetošću htio učenike držati budnima u vjeri i ljubavi između onoga što se već dogodilo i onoga što još ima doći;²⁰ uzima se u obzir biblijsko, odn. izvorno poimanje vremena, tj. shvaća se vrijeme ne kao prazni potporanj događaja, nego kao »mit geschichtlichen Geschehen gefüllte Zeit«;²¹ isto tako ne kao »kontinuierlich fortlaufende Zeit... sondern als Zeit-zu, als Sein bei«, ne dakle kao vrijeme što neprekidno teče, nego kao vrijeme za nešto.²² To znači da »Jesu Zeitansage stellt nicht fest, dass die eschatologische Gottesherrschaft *vorhanden* ist. Sie besagt vielmehr, dass dieselbe *zuhanden* (J.F.) ist und von ihr Gebrauch gemacht werden kann und soll. Sie fordert nich dazu auf, das Offenbargewordensein der Gottesherrschaft festzustellen, sondern sich darauf einzustellen«.²³

Već ta mišljenja i pokušaji pokazuju da je pogođen, ali i prilično poopćen i zašiljen zapažaj G. Lohfinka kako novija egzegeza doduše neprestano naglašuje da se pri tumačenju isusovskih tekstova o kraljevstvu Božjemu ni na koju stranu ne smije dokinuti napetost između sadašnjosti i budućnosti, ali da mnogi egzegeti ne uvažavaju do kraja taj zapažaj. Naprotiv, tek što su ustanovili tu napetost između sadašnjosti i budućnosti kraljevstva Božjega, već počinju zapostavljati sadašnjost. Isti egzeget dapače tvrdi kako egzegetima ne uspijeva da Crkvi posvijeste taj vidik sadašnjosti Kraljevstva zbog toga što oni sami zbiljski i ne vjeruju da je kraljevstvo Božje već došlo.²⁴

2. DJELATNICI KRALJEVSTVA

Među autentičnim Isusovim logijima nalaze se i oni u kojima Isus uči kako kraljevstvo Božje valja primiti – *dekhomai* (Mk 10,15) i tražiti – *zetein* (Mt 6,33//Lk 12,31), a tako i da nekome pripada (*autôn estin* – (Mk 10,14; Mt 5,3//6,20 = Q). Predstavljeno je dakle kao neki prostor, i ljudi moraju ispuniti neke uvjete ako žele u nj ući: treba ga primiti kao dijete (Mk 10,15), tražiti

¹⁷ Već sam citirao suprotno mišljenje E. Linnemann. Usp. bilj. 11.

¹⁸ MERKLEIN, *Botschaft* 55.

¹⁹ POLAG, A., *Christologie der Logienquelle* (WMANT 45). Neukirchen-Vluyn 1977, 48–55.

²⁰ McDERMOTT, John, »Gegenwärtiges und kommendes Reich Gottes«: *Communio* 15(1986) 144.

²¹ DELLING, G., *Zeit und Endzeit* (BSt 58). Neukirchen-Vluyn 1970,13.

²² Tako po M. Heideggeru i E. Fuchs u E. LINNEMANN, *Zeitansage* 258–263.

²³ Ondje 260.

²⁴ LOHFINK, *Not* 3–4.

prije svega njega i njegovu pravednost (Mt 6,33//Lk 12,31), biti siromašan (Mt 5,3//Lk 6,20). S druge se strane *basileia* predstavlja kao čisti Božji dar. To proizlazi prije svega iz nekih sadašnjih prisposoba; npr. iz prisposobe o rastu sjemena (Mk 4,26–29) ili o radnicima u vinogradu (Mt 20,1–16). Taj dar nastupa u Isusovim djelima i riječima (Mk 1,15//; Lk 11,20). Stoga je, tako se čini, njegov rast i dozrijevanje izvan dosega ljudske aktivnosti, a njegov dolazak neproračunljiv, posve pridržan Božjoj inicijativi te čovjek može za nj samo moliti (usp. Lk 11,1//). *Basileia* se stoga ne uzima kao predmet ljudske aktivnosti, govor se o »gradnji kraljevstva Božjega« proglasuje krivim te se isključuje suradnja Boga i čovjeka pri njegovu ostvarivanju.²⁵

G. Lohfink osporava sve te i slične tvrdnje te ustanovljuje kako se, naravno, ne može osporavati da je *basileia* Božje djelo, ali tvrdi da time nije još sve rečeno te se pita ne bi li tu tvrdnju s Isusova gledišta trebalo dopuniti tvrdnjom da je *basileia* i ljudsko djelo. Konačno zaključuje Lohfink da su biblijski podaci najbolje uvaženi ako se kaže: »Genau wie das Kommen der Basileia 'ganz und gar und restlos' das Werk Gottes ist, ist es 'ganz und gar und restlos' das Werk der Menschen.« Tako izričaji »graditi kraljevstvo Božje« ili »suradivati na kraljevstvu Božjemu« po Lohfinku nisu krivi, ali se mogu krivo shvatiti. A krivo se shvaćaju ako se uzmu *sinergistički*, kao da jedan dio posla obavlja Bog, a drugi dio čovjek«. Naprotiv, posrijedi je ne jedna akcija kraj druge (ein *Nebeneinander*) nego jedna u drugoj (ein *Ineinander*) – onako otprilike kako je Isusovo djelo u Očevu i Očevu u Isusovu po Iv 5,19 ili 14,12. To se pak događa samo ako čovjek radi posve djelo Božje i ako, obrnuto, Bog svoje djelo izvodi posve po čovjeku.²⁶

To je, ako ja dobro razumijem, dodirna točka između Lohfinka i Merkleina, koji piše: »Budući da je riječ o Božjem događaju, koje se odvija u ljudskom djelovanju, nitko ne može svoje konkretno djelovanje kao *ljudsko* djelovanje okvalificirati kao događaj Božjega kraljevstva.«²⁷ Ipak Lohfink, čini se, govori biblijskije, osobito kad tumači: »Jer ostvarivanje Kraljevstva tada znači da čovjek pušta neka djeluje Bog, pušta to ukoliko umire svojim planovima i životnim tijekovima te se povjerava jedino planu i volji Božjoj.«²⁸

3. MJESTO KRALJEVSTVA

Isus o Kraljevstvu govori i u prostornim kategorijama. Upućuje npr. kako se može ući (eiselthein) u Kraljevstvo (Mk 9, 47; 10,23–25 = triput; usp. i već zacijelo mateizirane logije Mt 5,20; 7,21; 23,13). On tvrdi da on ili netko drugi jest u *Kraljevstvu* (Mt 14,25; Mt 8,11//Lk 13,28–29 = Q; Mt 11,11// Lk 7,28 = Q). Osim toga veli Isus da je Kraljevstvo *došlo* (Lk 11,20, o kojem je već bilo riječi), da *će doći* (*heōs elthē*) i da – *ou... meta paraterēsēos* – dolazi (*erkhetai*) i »*među vama je*« (*entos ymōn estin*).

Sintagma *ou... meta paraterēsēos*, dosl. »ne s opažajem«, mogla bi na temelju rabinskih tekstova značiti da Kraljevstvo ne dolazi skriveno, tj. tako da bi ga trebalo »opažati«, otkrivati, na nj vrebati, nego da je »među vama«, »au

²⁵ MERKLEIN, *Botschaft* 53.54.66.

²⁶ LOHFINK, *Not* 4.12.

²⁷ MERKLEIN, *Botschaft* 66, Anm. 66.

²⁸ *Not* 12.

milieu de vous«, »à votre portée«, »within your reach«, »zu euer Verfügung«.²⁹ Zahtijeva dakle konkretni prostor vladanja, mjesto na kojem će ono biti vidljivo. Razumljivo je i opipljivo – najprvo u samom Isusu, a onda neophodno i u Božjemu narodu. U tom smislu govori Lohfink o »društvenom liku – Gesellschaftsgestalt« kraljevstva Božjega, koji se u europskoj egzezezi jedva započinje, te se tuži na rastavu Kraljevstva od društvenosti. A kraljevstvo Božje treba narod jer Božja vladavina smjera na cjelinu. Ona želi promijeniti ne samo čovjekovo srce nego i njegovo tijelo, svijet oko njega, društvo u kojem živi.³⁰

ZAKLJUČAK

S Lohfinkom možemo dakle zaključiti: današnjoj egzezezi o Isusovu navještaju Kraljevstva prijeti opasnost trostruke jednostranosti, a sve su te tri jednostranosti međusobno usko povezane. Jer u svakoj se od njih *basileia* nekamo potiskuje: potiskuje se iz sadašnjosti u budućnost, iz čudnovato životne protkanosti Božjega i čovjekova djelovanja u čisto Božje djelovanje te iz konkretnoga mjesta u Božjemu narodu u neku maglovitu bezprostornost.³¹

Pa ako čak ni samom Lohfinku nije uspjelo u ovdje kratko sažetim mislima posve izbjeći jednostranosti i neka poopćenja, ostaju njegova upozorenja ipak po mome mišljenju veoma korisna za sve nas – živjeli mi radili i bili odgovorni za Kraljevstvo, na Zapadu ili na (dosadašnjem) Istoku ili pak – kao mi Hrvati i Slovenci – negdje između jednoga i drugoga. Iz hrvatskoga bih gledišta htio dodati i jako naglasiti: te nam smjernice pokazuju pravi put da bismo u ovom trenutku mogli sretno izmaći jednoj velikoj opasnosti i napasti, napasti da ponovno gradimo »predegijski« hram, Zakon i nekadašnju naciju umjesto da navješćujemo i ostvarujemo kraljevstvo Božje, tj. u zaista promijenjenu svijetu stvaramo »sve novo« (Otk 21,5) ili barem »nešto novo« (Iz 43,19).³²

Stoga mi se veoma vrijednima čine i primjedbe u kojima Lohfink upućuje i na uzrok navedenih jednostranosti. Uzrok bi po njemu bio: reakcija na veoma konkretna iskustva u društvu i Crkvi; reakcija na postupke koji krivo istovjećuju Kraljevstvo i Crkvu ili drušтво; Kraljevstvo i progresivno usavršavanje ljudske čudorednosti; reakcija na pretjeran i od soteriologije odvojen moralizam. I nadasve je pak važna Lohfinkova pozitivna smjernica: potrebno je ponovno naći pravo mjesto tumačenja, tj. Crkvu koje će iskustva biti sukladna i srodna s iskustvima Pracrkve. Sve to, razumije se, presađeno u naše sadašnje konkretne prilike.³³

²⁹ Za to, ali i druga tumačenja toga skrajnje osporavana logija usp. STANTON, Graham N., *The Gospels and Jesus*. Oxford 1989, 196; MERKLEIN, *Botschaft* 53–54; LOHFINK, *Not* 11; osobito pak opširno SCHLOSSER, I, 179–215.

³⁰ LOHFINK, *Not* 5.13.

³¹ Ondje 6.

³² Usp. o tom više u MESTERS, Carlos, »The Bible and the New Evangelisation«, predavanje na Plenarnoj skupštini Biblijske katoličke svjetske federacije u Bogoti 29. lipnja 1990.

³³ Kako to za indijske prilike čini npr. SAMARTHA, Stanley J., »The Kingdom of God in a Religiously Plural World«: *The Ecumenical Review* 32(1980) 152–165.

Pa ako je opet G. Lohfink odveć jednostrano potpao pod utjecaj svoje konkretne zajednice, to je za mene – vjerujem za sve nas – razlog više da se što je manje moguće prepustimo jednostranu utjecaju svojih konkretnih iskustava.

ZUSAMMENFASSUNG

G. Lohfink hat vor drei Jahren seine Meinung geäußert, »dass das gegenwärtige Bild der Exegese von der Reich-Gottes-Verkündigung trotz all seiner Qualitäten drei schwere Einseitigkeiten aufweist«: die erste besteht darin, dass die Gegenwart der Basileia toû Theoû heruntergespielt wird, die zweite darin, »dass der Mensch nicht als Aktant der Basileia betrachtet wird« und die dritte darin, dass die Basileia toû Theoû keine »Gesellschaftsgestalt«, d.h. »keinen Ort in der Welt« hat. In diesem Aufsatz, einem Statement bei dem Colloquium Biblicum in Wien 1990, werden die diesbezüglichen Logia analysiert und gelangt man zur Schlussfolgerung, dass aus dem jetzigen kroatischen Sicht diese Feststellungen wichtige exegetische Richtlinien darstellen.